

ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสอง ในบ้าน กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

กาญจนา สีหาราช¹, วิลาวัลย์ วีระฮาชากุล²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท วิชาเอกทันตสาธารณสุข คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²ภาควิชาทันตกรรมชุมชน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้รับฟังขอบทความ สร.ภค.วิลาวัลย์ วีระฮาชากุล ภาควิชาทันตกรรมชุมชน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

โทรศัพท์ : 089-8419615 โทรสาร : 043-362104 Email : wilwee@kku.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย : การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบภาคตัดขวาง (cross-sectional analytical study) โดยทำการเก็บข้อมูลในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 1-6 ทุกคนในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลในเขตพื้นที่ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 392 คน ในช่วงเดือน กันยายน ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2562 การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม และแบบบันทึกการตรวจสุขภาพ

ช่องปาก สถิติที่ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ ใช้สถิติวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์แบบถดถอยโลจิสติก

ผลการศึกษา : กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนหญิงร้อยละ 52.3 เป็นนักเรียนชายร้อยละ 47.7 ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาร้อยละ 37.7 รองลงมาคือ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาร้อยละ 36.5 รายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน เท่ากับ $16,150.89 \pm 11,157.99$ บาท (ต่ำสุด-สูงสุด 1,000-90,000 บาท) มีบุคคลในครอบครัวที่ปัจจุบันยังสูบบุหรี่อยู่จำนวน 259 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 66.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน กับการเกิดฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้น

ส่งต้นฉบับ 14 มกราคม 2563, แก้ไขต้นฉบับ 31 มีนาคม 2563, ตอบรับตีพิมพ์ 2 เมษายน 2563

ประณตศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลามากกว่า 10 ปีขึ้นไปมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลา 0-5 ปีคิดเป็น 3.50 เท่า (95% CI= 1.19-10.24)

สรุป : การศึกษานี้พบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านกับการเกิดฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา

คำสำคัญ : การได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน ฟันผุในฟันแท้

หลักการและวัตถุประสงค์

บุหรี่ยับเป็นสิ่งเสพติดเพียงชนิดเดียวในปัจจุบันที่ยังมีการซื้อขายและเสพกันอย่างถูกกฎหมาย คนไทยจำนวนมากยังคงสูบบุหรี่แม้ว่าจะทราบดีถึงพิษภัยอันสืบเนื่องมาจากบุหรี่เป็นอย่างดี บุหรี่มีสารพิษเกือบ 4,000 ชนิด สารพิษที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ นิโคติน (nicotine) นิโคตินเป็นสารที่เป็นต้นเหตุหลักของการเสพติดบุหรี่ยับได้มากถึง 1,000-2,500 ไมโครกรัมต่อควันบุหรี่ 1 มวน เมื่อผู้สูบบุหรี่สูดเอาควันบุหรี่เข้าไปในร่างกาย นิโคตินในควันบุหรี่จะถูกดูดซึมเข้าสู่กระแสโลหิตอย่างรวดเร็ว ภายในเวลาเพียง 6 วินาทีเท่านั้น กระตุ้นให้มีการหลั่งสารก่อความสุข เช่น เอ็นดอร์ฟิน โดปามีน เป็นต้น ทำให้ผู้สูบบุหรี่รู้สึกเป็นสุขขณะที่ได้เสพบุหรี่ เมื่อใดก็ตามที่ระดับของนิโคตินในกระแสโลหิตลดต่ำลง ผู้เสพก็จะรู้สึกหงุดหงิด ไม่สบายตัว ต้องการหาบุหรี่ยับมาเสพเพื่อระงับอาการเหล่านี้และกระตุ้นให้เกิดความสุขขึ้นอีก สารนิโคตินเมื่อเข้าสู่ร่างกายแล้วจะถูกทำลายที่ตับ โดยร้อยละ 70 ของสารนิโคตินในร่างกายจะถูกเมตาบอลิซึมโดย cytochrome P-450 และ aldehyde oxidase เปลี่ยนสภาพไปเป็นสารที่เรียกว่า โคตินีน (cotinine) แทน¹

การได้รับพิษจากควันบุหรี่ มี 2 ทางคือ 1. ควันบุหรี่ในมวน (mainstream smoke) หมายถึง ควันที่ผู้สูบบุหรี่สูดจากตัวมวนบุหรี่เข้าสู่ร่างกายโดยตรงและพ่นกลับออกมาภายนอก 2. ควันบุหรี่นอกมวน (sidestream smoke) หมายถึง ควันบุหรี่ที่ลอยออกมาสู่สิ่งแวดล้อมภายนอกสำหรับผู้ที่ไม่สูบบุหรี่โดยตรงมักจะได้รับทั้งควันบุหรี่ในมวนและนอกมวนเข้าไป ในขณะที่คนรอบข้างหรือผู้ที่ไม่สูบบุหรี่เลย แต่จำต้องมาอยู่ในบริเวณเดียวกันกับผู้สูบบุหรี่ก็มีโอกาสรับควันบุหรี่เข้าสู่ร่างกายได้เช่นเดียวกัน เรียกว่า “การได้รับควันบุหรี่มือสอง (secondhand smoking-SHS)” หรือ “การสัมผัสควันบุหรี่จากสิ่งแวดล้อม (environmental tobacco smoke-ETS)” รวมไปถึงการได้รับควันบุหรี่ในบ้าน (household smoking) ด้วย² หากผู้ที่อยู่รอบข้างได้รับควันบุหรี่วันละ 3 ชั่วโมงขึ้นไปจะมีความเสี่ยงต่อการเป็นมะเร็งที่ลำคอมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับควันบุหรี่ถึง 2 เท่า เสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจเพิ่มร้อยละ 25-30 เสี่ยงต่อการเป็นมะเร็งปอดเพิ่มร้อยละ 20-30 หญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับควันบุหรี่อย่างต่อเนื่องเสี่ยงต่อการเกิดครรภ์เป็นพิษ แท้ง คลอดก่อนกำหนด และ ทารกในครรภ์เจริญเติบโตช้าได้สูงกว่าหญิงตั้งครรภ์ที่ไม่ได้รับควันบุหรี่²⁻⁴

การศึกษาความสัมพันธ์ของการสูบบุหรี่และโรคในช่องปาก มีรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการสูบบุหรี่ เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคมะเร็งในช่องปาก⁵ และเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคปริทันต์อักเสบในผู้ใหญ่ โดยผู้ที่สูบบุหรี่เสี่ยงต่อการเกิดโรคปริทันต์อักเสบ เป็น 3.31 เท่าเมื่อเทียบกับผู้ที่ไม่สูบบุหรี่ ส่วนผู้ที่ไม่สูบบุหรี่แต่สูดดมควันบุหรี่จากผู้สูบบุหรี่ในบ้าน เสี่ยงต่อการเกิดโรคปริทันต์อักเสบ เป็น 3.14 เท่าเมื่อเทียบกับผู้ที่ไม่สูบบุหรี่⁶ Aligne และคณะ ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างควันบุหรี่มือสองกับฟันผุ พบว่าผู้ที่ได้รับควันบุหรี่มือสองมีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุในฟันน้ำนมเป็น 1.8 เท่าเมื่อเทียบกับผู้ไม่ได้รับควันบุหรี่มือสอง⁷ และ Al-Homaidhi ได้รวบรวมรายงานเกี่ยวกับกลไกความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดโรคฟันผุ กับการได้รับควันบุหรี่มือสอง แล้วอธิบายว่าอาจเกิดจาก 1. นิโคตินเอื้อให้เชื้อ กลุ่มมิวแทนส์สเตรปโตค็อกคัส (mutans streptococci หรือ MS) เติบโตได้ดี 2. การได้รับควันบุหรี่มือสองส่งผลให้ภูมิคุ้มกันต่ำลง ทำให้เกิดการติดเชื้อได้ง่ายใน cranial organ เช่น otitis ดังนั้นก็มีโอกาสทำให้เกิดการติดเชื้อในช่องปากได้ง่ายเช่นกัน⁸ 3. การได้รับควันบุหรี่มือสองทำให้ระดับซีรั่มวิตามินซีลดลง ระดับวิตามินซีที่ลดลง สัมพันธ์กับการเพิ่มจำนวนกลุ่มมิวแทนส์สเตรปโตค็อกคัส (mutans streptococci หรือ MS)⁸⁻¹¹ 4. การได้รับควันบุหรี่มือสองทำให้การหลั่งน้ำลาย ลดลง จากการศึกษาของ Avsar ปี พ.ศ. 2008 พบว่า เด็กที่สัมผัสควันบุหรี่มือสอง มีการหลั่งน้ำลาย ลดลง ทำให้ความสามารถการบัพเฟอรัลในช่องปากลดลง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹²

ส่วนการศึกษาของนิตยาและคณะ ปีพ.ศ.2556 ได้ทำการวิเคราะห์เมตต้า (meta analysis) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการสูบบุหรี่ในบ้าน (household smoking) กับการเกิดโรคฟันผุในเด็กวัยเรียน รายงานว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการสูบบุหรี่ในบ้าน (household smoking) กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ในเด็กวัยเรียน ยังไม่ชัดเจน¹³

ตำบลบ้านเป็ด เป็นตำบลหนึ่งใน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่ในพื้นที่ที่รับผิดชอบในการส่งเสริมสุขภาพช่องปาก ของเทศบาลตำบลบ้านเป็ด จากรายงานการสำรวจสถานะสุขภาพช่องปากของเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านโคกพันโปง และโรงเรียนบ้านขามประชาบำรุง ตำบลบ้านเป็ด ปี พ.ศ.2560 พบเด็กนักเรียนอายุ 6-7 ปี มีค่าเฉลี่ยฟันผุ อุด ถอนในฟันน้ำนม เท่ากับ 6.38 ซี่/คนและ 5.2 ซี่/คนตามลำดับ^{14,15} ส่วนเด็กนักเรียนอายุ 12 ปี มีค่าเฉลี่ยฟันผุ อุด ถอนในแท้ เท่ากับ 2.0 ซี่/คน และ 2.41 ซี่/คน ตามลำดับ^{14,15} สูงกว่าผลการสำรวจสถานะสุขภาพช่องปากของประเทศไทยปี พ.ศ.2560¹⁶ จากการสัมภาษณ์นักร้องในเด็กนักเรียน ในโรงเรียน บ้านขามประชาบำรุง จำนวน 70 คน พบว่า มีผู้สูบบุหรี่ในบ้านจำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 67.14 และโรงเรียนบ้านโคกพันโปง จำนวน 81 คน พบว่า มีผู้สูบบุหรี่ในบ้านจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 71.60 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและลดการสัมผัสควันบุหรี่มือสอง จากบุคคลในครอบครัวในกลุ่มเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบกับผลการศึกษาในอดีตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการสูบ

บุหรี่ในบ้าน (household smoking) กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ยังไม่ชัดเจน

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ คือ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน (household smoking) กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการศึกษา และประชากรที่ศึกษา การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบภาคตัดขวาง (cross - sectional analytical study) โดยทำการเก็บข้อมูลในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 1-6 ทุกคนในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาล ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 392 คน ในช่วงเดือน กันยายน พ.ศ. 2562 ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2562 ทั้งนี้โรงเรียนทั้งหมดประกอบด้วย โรงเรียนโคกพันโป่ง บ้านเป็ด คา้ไฮหัวทุ่งประชาบำรุง บ้านกอก และบ้านขามประชาบำรุง โครงการได้รับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นแล้ว เลขที่โครงการ **HE622159**

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ 1. แบบสอบถามประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป ข้อมูลพฤติกรรมการบริโภคอาหาร และการดูแลสุขภาพช่องปาก และการสูบบุหรี่ในบ้าน 2. แบบบันทึกการตรวจสุขภาพช่องปาก ประกอบด้วย การตรวจสภาวะฟันผุ (dental caries status) รอยวิการเคลือบฟัน (enamel defect) และการตรวจคราบจุลินทรีย์

(dental plaque) ในการวัดการเกิดโรคฟันผุใช้ดัชนีดีเอ็มเอฟที (DMFT) และร้อยละการเกิดโรคฟันผุ โดยมีเกณฑ์ในการวินิจฉัยฟันผุดังนี้ ฟันผุ หมายถึง รอยโรคบนตัวฟันที่มีสีน้ำตาลหรือสีดำที่มีลักษณะพื้นผิวตั้งแต่อ่อนนุ่มจนกระทั่งเป็นโพรงฟันผุชัดเจน¹⁷

2.1 การควบคุมคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- ช่วงเตรียมการ

ผู้ตรวจเป็นทันตบุคลากร (ทันตภิบาล) จำนวน 3 คนที่ผ่านการฝึกปรับมาตรฐานการตรวจในเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองขามประชาบำรุง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประเมินความเที่ยงของผู้ตรวจระหว่างบุคคล (inter - examiner) ในการวัดโรคฟันผุ ได้ค่า kappa = 0.8-1.0 และประเมินความเที่ยงของการตรวจรอยวิการเคลือบฟัน ได้ค่า kappa = 0.7- 0.8 ประเมินความเที่ยงของการตรวจคราบจุลินทรีย์ ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) = 0.69-0.8 แบบสอบถาม ถูกนำไปทดสอบความตรงโดยให้ทันตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่านอ่าน แล้วทำการแก้ไขตามคำแนะนำ จากนั้นนำไปทดสอบใช้จริงในผู้ปกครองของเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านโคกพันโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 30 คน เพื่อดูความครอบคลุมของเนื้อหาและการใช้ภาษา ก่อนนำไปใช้จริง

- ช่วงดำเนินการ ส่วนประเมินค่าความเที่ยงภายในผู้ตรวจคนเดียว (intra - examiner) โดยการตรวจซ้ำร้อยละ 10 ของเด็กนักเรียนที่ได้รับการตรวจทั้งหมด ค่าการประเมินความเที่ยงของผู้ตรวจคนเดียวในการวัดโรคฟันผุได้ค่า kappa = 1.0 และประเมินความเที่ยง

ของการตรวจรอยวิการเคลือบฟันได้ ค่า kappa = 0.8-0.9 ประเมินความเที่ยงของการตรวจคราบจุลินทรีย์ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) = 0.8-0.9

2.2 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล ผู้วิจัยขออนุญาตครูประจำชั้นขอรายชื่อนักเรียนกับคุณครูประจำชั้น เพื่อชี้แจงนักเรียนด้วยตนเองและแจกแบบคำชี้แจงอาสาสมัคร แบบยินยอมและแบบสอบถามให้กับเด็กนักเรียนทุกคนนำกลับไปให้ผู้ปกครองพิจารณา หลังจากนั้นทำการตรวจช่องปากเก็บแบบสอบถามผู้ปกครองและสัมภาษณ์เด็กนักเรียนจนครบ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของตัวแปรคุณภาพใช้จำนวน และร้อยละ สถิติที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของตัวแปรต่อเนื่อง ใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ส่วนสถิติที่ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับค่าน้ำหรือมือสองในบ้านกับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ คือ สถิติวิเคราะห์ทวิปัจจัย (bivariable analysis) และ สถิติวิเคราะห์พหุปัจจัยแบบถดถอยโลจิสติก (multivariate logistic regression analysis) กำหนดตัวแปรต้นคือปัจจัยต่างๆ ตัวแปรตามคือ การเกิดโรคฟันผุ จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กนักเรียนที่ไม่มีความชุกของการเกิดโรคฟันผุมีค่าเฉลี่ย DMFT = 0 ซี/คน และกลุ่มเด็กนักเรียนที่มีความชุกของการเกิดโรคฟันผุมีค่าเฉลี่ย DMFT > 0 ซี/คน

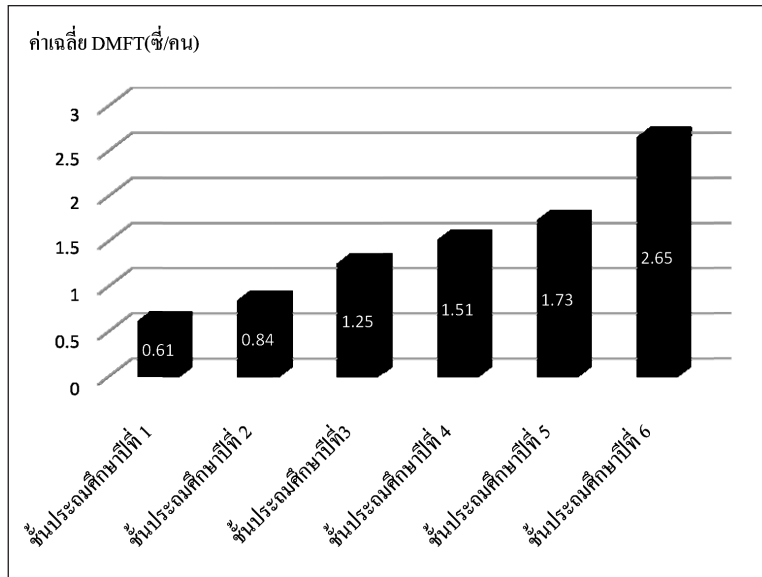
ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไป

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนหญิงร้อยละ 52.3 เป็นนักเรียนชายร้อยละ 47.7 ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาร้อยละ 37.7 รองลงมา คือ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาร้อยละ 36.5 ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีสถานภาพคู่ร้อยละ 68.1 รองลงมา คือ หย่าร้างร้อยละ 14.8 และแยกกันอยู่ร้อยละ 13.8 ตามลำดับ รายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน เท่ากับ $16,150.89 \pm 11,157.99$ บาท (ต่ำสุด-สูงสุด 1,000 - 90,000 บาท) ส่วนใหญ่ เด็กนักเรียนรับประทานขนมปังกรอบ ขนมถุง คุกกี้ เยลลี่ เค้ก เป็นประจำ ร้อยละ 98.2 รองลงมาคือขนมหวาน น้ำอัดลม น้ำหวาน ร้อยละ 55.6 เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ แปรงฟันทุกวัน วันละ 2 ครั้ง ร้อยละ 52.8 รองลงมา คือ แปรงทุกวันๆ 1 ครั้ง ร้อยละ 20.9 การบ้วนปากหรือแปรงฟันหลังรับประทานอาหารว่าง พบว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ทำบ้างไม่ทำบ้างร้อยละ 66.6 รองลงมา คือ ไม่เคยทำเลย ร้อยละ 24.7

2. ข้อมูลสถานะฟันผุในฟันแท้

ข้อมูลสถานะฟันผุในฟันแท้จำแนกตามระดับชั้นพบว่าค่าเฉลี่ยฟันผุดูดอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีค่าเท่ากับ 2.65 ± 3.40 ซี/คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีค่าเท่ากับ 1.73 ± 1.84 ซี/คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ 1.51 ± 1.35 ซี/คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีค่าเท่ากับ 1.25 ± 1.35 ซี/คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีค่าเท่ากับ 0.84 ± 1.26 ซี/คน และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 0.61 ± 0.95 ซี/คน (แผนภูมิที่ 1) อัตราความชุกของโรคฟันผุในฟันแท้ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 คิดเป็นร้อยละ 53.3

แผนภูมิที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุดในฟันแท้ (DMFT) จำแนกตามระดับชั้นเรียน

3. ข้อมูลการสูบบุหรี่ในบ้าน

มีบุคคลในครอบครัวที่ปัจจุบันยังสูบบุหรี่อยู่ จำนวน 259 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 66.1 ไม่สูบบุหรี่ คิดเป็นร้อยละ 30.9 และ เคยสูบแต่ปัจจุบันหยุดสูบแล้ว คิดเป็นร้อยละ 3.0 ส่วนใหญ่บุคคลในครอบครัวมักสูบบุหรี่ในบ้าน บริเวณนอกอาคารคิดเป็นร้อยละ 60.2 รองลงมา คือ สูบบุหรี่ในบ้าน บริเวณในตัวอาคาร ร้อยละ 21.4

4. ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน (household smoking) กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้

เมื่อนำตัวแปร อายุ เพศ รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน การเคยได้รับฟลูออไรด์ การรับประทานอาหารว่างเป็นประจำ เช่น การดื่มน้ำอัดลม นมหวาน และน้ำหวาน ดื่มนมเปรี้ยว การรับประทานขนมปังกรอบ ขนมถุง ลูกก๊วยจั๊ว

เค้ก และรับประทานผลไม้ รอยวิการของเคลือบฟัน ค่าเฉลี่ยดัชนีวัดแผ่นคราบจุลินทรีย์ ค่าดัชนีมวลกาย การได้รับควันบุหรี่มือสองภายในบ้านในตัวอาคาร การได้รับควันบุหรี่มือสองภายในบ้านนอกตัวอาคาร สถานที่ได้รับการได้รับควันบุหรี่มือสองภายในบ้าน จำนวนระยะเวลาที่เฉลี่ยที่เด็กได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านต่อวัน และจำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน มาหาความสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุในฟันแท้โดยใช้สถิติวิเคราะห์ทวิปัจจัย ผลการศึกษา พบว่าปัจจัยที่มีสัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$ คือ อายุ รอยวิการของเคลือบฟัน รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน และจำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้าน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเบ็ด อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้สถิติวิเคราะห์หีบัจจัย (bivariable analysis)

ตัวแปร	ฟันแท้		สถิติที่ใช้	P-value
	ไม่มีฟันผุ (DMFT = 0) N (ร้อยละ)	มีฟันผุ (DMFT > 0) N (ร้อยละ)		
เพศ				
- ชาย	86 (45.7)	102 (54.3)	$\chi^2 = 0.128$	0.721
- หญิง	97 (47.5)	107 (52.5)		
อายุ				
- 6-9 ปี	134 (56.8)	102 (43.2)	$\chi^2 = 24.285$	0.001*
- 10-12 ปี	49 (31.4)	107 (68.6)		
รายได้ครอบครัวเฉลี่ย (บาท/เดือน)				
- 1-10000	74 (41.3)	105 (58.7)	$\chi^2 = 10.282$	0.006*
- 10001-20000	65 (45.1)	79 (54.9)		
- >20000	44 (63.8)	25 (36.2)		
อาหารว่างที่รับประทานเป็นประจำ น้ำอัดลม น้ำหวาน น้ำชาเขียว				
- รับประทาน	101 (46.3)	117 (53.7)	$\chi^2 = 0.44$	0.833
- ไม่รับประทาน	82 (47.4)	91 (52.6)		
นมเปรี้ยว นมหวาน				
- รับประทาน	91 (48.4)	97 (51.6)	$\chi^2 = 0.373$	0.541
- ไม่รับประทาน	92 (45.3)	111 (54.7)		
ขนมปังกรอบ ขนมถุง ลูกก๊ี้ เยลลี่ เค้ก				
- รับประทาน	180 (46.9)	204 (53.1)	$\chi^2 = 0.45$	0.833
- ไม่รับประทาน	3 (42.9)	4 (57.1)		
ลูกอม ท็อฟฟี่ ลูกกวาด				
- รับประทาน	63 (48.8)	66 (51.2)	$\chi^2 = 0.320$	0.572
- ไม่รับประทาน	120 (45.8)	142 (54.2)		
ผลไม้				
- รับประทาน	76 (51.4)	72 (48.6)	$\chi^2 = 1.979$	0.160
- ไม่รับประทาน	107 (44.0)	136 (56.0)		
การเคยได้รับฟลูออไรด์				
- ไม่เคยได้รับ	41 (45.6)	49 (54.4)	$\chi^2 = 0.060$	0.807
- เคยได้รับ	142 (47.0)	160 (53.0)		
แปรงฟันหลังรับประทานอาหารว่าง				
- ไม่แปรงฟัน	8 (38.1)	13 (61.9)	$\chi^2 = 0.658$	0.417
- แปรงฟัน	175 (47.2)	196 (52.8)		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้สถิติวิเคราะห์ปัจจัย (bivariable analysis) (ต่อ)

ตัวแปร	ฟันแท้ผุ		สถิติที่ใช้	P-value
	ไม่มีฟันผุ (DMFT = 0) N (ร้อยละ)	มีฟันผุ (DMFT > 0) N (ร้อยละ)		
ค่าดัชนีวัดแผนการสุขภาพฟัน (DI)				
- 0	47 (54.7)	39 (45.3)	$\chi^2 = 3.533$	0.171
- 0.01-1.0	92 (45.5)	110 (54.5)		
- > 1	42 (41.2)	60 (58.8)		
การได้รับค้ำยันหรือมือสองในบ้าน พฤติกรรมการดูแลสุขภาพฟันในครอบครัว				
1) การดูแลสุขภาพฟันในตัวอาคาร			$\chi^2 = 0.629$	0.428
- ไม่ดูแลสุขภาพฟัน	147 (47.7)	161 (52.3)		
- สุขภาพฟันดี	36 (42.9)	48 (57.1)		
2) การดูแลสุขภาพฟันในบ้าน นอกตัวอาคาร			$\chi^2 = 2.201$	0.138
- ไม่ดูแลสุขภาพฟัน	80 (51.3)	76 (48.7)		
- สุขภาพฟันดี	103(43.6)	133(56.4)		
สถานที่ได้รับค้ำยันหรือมือสองในบ้าน เป็นประจำ				
- ไม่ดูแลสุขภาพฟัน	67 (50.0)	67 (50.0)	$\chi^2 = 2.009$	0.366
- สุขภาพฟันดีในห้องนอนและ ห้องนั่งเล่น	22 (52.4)	20 (47.6)		
- บริเวณรอบๆ บ้าน	94 (43.5)	122 (56.5)		
จำนวนปีเฉลี่ยที่เด็กได้รับค้ำยันหรือมือสองใน บ้าน				
- 0-5 ปี	104 (50.5)	102 (49.5)	$\chi^2 = 12.933$	0.002*
- 5.1-10 ปี	74 (48.1)	80 (51.9)		
- >10 ปี	5 (16.1)	26 (83.9)		
จำนวนระยะเวลาที่เฉลี่ยที่เด็กได้รับค้ำยันหรือ มือสองในบ้านต่อวัน (นาที)				
- 0 - 5 นาที	73 (47.7)	80 (52.3)	$\chi^2 = 0.107$	0.744
- > 5 นาที	110 (46.0)	129 (54.0)		
ดัชนีมวลกาย (BMI)				
- เริ่มอ้วน - อ้วน	27 (52.9)	24 (47.1)	$\chi^2 = 1.253$	0.534
- สมส่วน	135 (46.4)	156 (53.6)		
- ค่อนข้างผอม - ผอม	21 (42.0)	29 (58.0)		
รอยวิการของเคลือบฟัน				
- ไม่มี	176 (48.2)	189 (51.8)	$\chi^2 = 5.020$	0.025*
- มี	7 (25.9)	20 (74.1)		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$

จากนั้นวิเคราะห์ปัจจัยที่มีสัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$ โดยใช้สถิติวิเคราะห์พหุปัจจัยแบบถดถอยโลจิสติก เพื่อควบคุมตัวแปรกวน พบว่าปัจจัยที่มีสัมพันธ์กับฟันผุในฟันแท้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$ คือ อายุ รอยวิการของเคลือบฟัน รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน และจำนวนปีเฉลี่ยที่เด็กได้รับค้ำชูหรือสบู่ในน้ำ นั่นคือนักเรียนที่มีอายุ 10-12 ปีมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่มีอายุ 6-9 ปี คิดเป็น 2.56 เท่า (95% CI= 1.57-4.19) นักเรียนที่ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000-20,000

บาทมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่มีนักเรียนที่ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน $>20,000$ คิดเป็น 1.96 เท่า (95% CI= 1.05-3.65) นักเรียนที่มีรอยวิการของเคลือบฟันมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ไม่มีรอยวิการของเคลือบฟันคิดเป็น 2.67 เท่า (95% CI= 1.05-6.79) และนักเรียนที่ได้รับค้ำชูหรือสบู่ในน้ำเป็นเวลา > 10 ปีขึ้นไปมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับค้ำชูหรือสบู่ในน้ำเป็นเวลา 0-5 ปีคิดเป็น 3.50 เท่า (95% CI= 1.19-10.24) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้สถิติวิเคราะห์พหุปัจจัยแบบถดถอยโลจิสติก (multivariable logistic regression)

ตัวแปร	ฟันแท้		Crude Odds ratio 95% CI	Adjusted Odds ratio 95% CI	P-value
	ไม่มีฟันผุ (DMFT =0) N (ร้อยละ)	ไม่มีฟันผุ (DMFT >0) N (ร้อยละ)			
อายุ					
- 6-9 ปี	134 (56.8)	102 (43.2)	1	1	
- 10-12 ปี	49 (31.4)	107 (68.6)	2.869(1.875-4.388)*	2.565(1.570-4.191)*	0.001*
รายได้ครอบครัวเฉลี่ย (บาท/เดือน)					
- >20000	74 (41.3)	105 (58.7)	1	1	
- 10001-20000	65 (45.1)	79 (54.9)	2.497(1.407-4.433)*	1.967(1.059-3.653)*	0.032*
- 1-10000	44 (63.8)	25 (36.2)	2.139(1.815-3.861)*	1.820(0.966-3.429)	0.064
จำนวนปีเฉลี่ยที่เด็กได้รับ ค้ำชูหรือสบู่ในน้ำ					
- 0-5 ปี	104 (50.5)	102 (49.5)	1	1	
- 5.1-10 ปี	74 (48.1)	80 (51.9)	1.102(0.726-1.674)	1.064(0.675-1.665)	0.788
- >10 ปี	5 (16.1)	26 (83.9)	5.302(1.96-14.345)*	3.503(1.198-10.245)	0.022*
รอยวิการของเคลือบฟัน					
- ไม่มี	176 (48.2)	189 (51.8)	1	1	
- มี	7 (25.9)	20 (74.1)	2.616(1.098-6.441)*	2.678(1.056-6.795)*	0.038*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$

ดังนั้นผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านกับการเกิดฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาในเขตเทศบาลบ้านเบ็ด จังหวัดขอนแก่น เมื่อควบคุมตัวแปรกวนแล้วพบว่า นักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลา > 10 ปีขึ้นไปมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลา 0-5 ปี คิดเป็น 3.50 เท่า (95% CI= 1.19-10.24) (ตารางที่ 2)

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในเด็กนักเรียนโรงเรียนในสังกัดของรัฐบาลทั้งหมด 5 โรงเรียนในเขตเทศบาลบ้านเบ็ด จังหวัดขอนแก่น นักเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 45.7) ครอบครัวมีอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,000 - 10,000 บาท ซึ่งค่อนข้างต่ำ และผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 37.7 และประถมศึกษา คิดเป็น ร้อยละ 36.5 เด็กนักเรียนมีโอกาสได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านคิดเป็น ร้อยละ 66.1 สภาวะฟันผุในฟันแท้ในการศึกษานี้พบว่าในเด็กอายุ 12 ปี มีค่าเฉลี่ยฟันผุถอนอด 2.6 ซึ่งต่อคน สูงกว่าผลการสำรวจสภาวะฟันผุในฟันแท้ระดับประเทศ (เด็กอายุ 12 ปี มีค่าเฉลี่ยฟันผุถอนอด 1.4 ซึ่งต่อคน) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Nayani และคณะปี ค.ศ. 2018 ที่ปากีสถาน ได้อภิปรายว่าเด็กที่อาศัยอยู่นอกเขตเมือง พ่อแม่มีการศึกษาต่ำมักได้รับควันบุหรี่มือสองสูง และมีฟันผุสูง¹⁸

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านกับการเกิดฟันผุในฟันแท้พบว่านักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลา > 10 ปีขึ้นไปมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านเป็นเวลา 0-5ปีคิดเป็น 3.50 เท่า ในขณะที่มีรายงานการศึกษาของ Tanaka และคณะปี ค.ศ. 2010 รายงานว่าเด็กที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านที่มีบุคคลในครอบครัวสูบบุหรี่ในบ้านมากกว่า 7 ของต่อวันสัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้เป็น 1.04 เท่า (95%CI = 1.01-1.07) เมื่อเทียบกับเด็กที่ไม่มีการสูบบุหรี่ในบ้าน¹⁹ และการศึกษาของ Nayani และคณะปี ค.ศ.2018 พบว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับควันบุหรี่จากสิ่งแวดล้อม (environmental tobacco smoke) น้อยกว่า 30 นาทีมีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุเป็น 1.25 เท่าเมื่อเทียบกับผู้ไม่ได้รับเลย¹⁸ ส่วนการศึกษาของ Goto และคณะ ปี ค.ศ.2019 พบว่าการที่แม่สูบบุหรี่สัมพันธ์กับการเกิดฟันผุในฟันน้ำนมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ²⁰ แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษานี้พบว่าระยะเวลาเฉลี่ยที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในบ้านไม่สัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้ Al-Homaidhi ได้อธิบายกลไกความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดโรคฟันผุกับการได้รับควันบุหรี่มือสองไว้ว่า เกิดจากนิโคตินเอื้อให้เชื้อกลุ่มมิวแทนส์สเตร็ปโตค็อกคัส (mutans streptococci หรือ MS) เติบโตได้ดี และการได้รับควันบุหรี่มือสองส่งผลให้ภูมิคุ้มกันต่ำลง ทำให้เกิดการติดเชื้อได้ง่ายใน cranial organ เช่น otitis ดังนั้นก็อาจ

ติดเชื้อในช่องปากได้ง่ายเช่นกัน⁸ นอกจากนี้มีรายงานการศึกษาของ Strauss ปี ค.ศ.2001 พบว่าการได้รับวิตามินหรือมือสองทำให้ระดับซีรัมวิตามินซีลดลง ระดับวิตามินซีที่ลดลง สัมพันธ์กับการเพิ่มจำนวนกลุ่มมิวแทนส์สเตรปโตค็อกไค (mutans streptococci หรือ MS)⁸⁻¹¹ ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุสูง และ การศึกษาของ Avsar ปี ค.ศ.2008 การได้รับวิตามินหรือมือสองทำให้การหลั่งน้ำลาย ลดลง¹² เมื่อน้ำลายหลั่งน้อยลงทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุสูงขึ้นเช่นกัน

การศึกษานี้ใช้สถิติโดยใช้สถิติวิเคราะห์ พหุปัจจัยแบบถดถอยโลจิสติก เพื่อควบคุมตัวแปรกวน เช่น การรับประทานอาหารที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เช่น การรับประทานขนมปังกรอบคุกกี้ เยลลี่ เด็ก นมเปรี้ยว น้ำอัดลม ลูกอม เศรษฐฐานะ การใช้ฟลูออไรด์เสริม และแผ่นคราบจุลินทรีย์ในช่องปาก เพื่อให้ผลการศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับวิตามินหรือมือสองในบ้านกับการเกิดฟันผุในฟันแท้ ถูกต้องยิ่งขึ้น

การศึกษานี้พบปัจจัยอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันผุในฟันแท้คือ รอยวิการเคลือบฟัน รายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนและอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของ Velasco และคณะปี ค.ศ.2018 ที่ศึกษาในประเทศบราซิลพบว่า เด็กนักเรียนที่มีรอยวิการเคลือบฟัน ลักษณะชาวชนมีโอกาเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุได้ 1.87 เท่าเมื่อเทียบกับเด็กนักเรียนที่ไม่มีรอยวิการเคลือบฟัน และ ยังพบว่า ค่าเฉลี่ยฟันผุอุดถอนในเด็กนักเรียน แปรผกผันกับรายได้ นั่นคือถ้ารายได้สูง ค่าเฉลี่ย ฟันผุอุดถอนจะต่ำ รายได้ต่ำค่าเฉลี่ยฟันผุอุดถอนจะสูง²¹

ส่วนตัวแปรอายุที่มากขึ้นสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุในฟันแท้มากขึ้น อาจเป็นเพราะเมื่ออายุมากขึ้น ฟันแท้ในช่องปากมีโอกาสสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมในช่องปากนานขึ้น ถ้าทำความสะอาดช่องปากไม่ดีก็มีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุสูงขึ้นตามอายุ

ข้อจำกัดของการศึกษานี้คือ การสอบถามหรือสัมภาษณ์การได้รับวิตามินหรือมือสองในบ้าน จากเด็กนักเรียนและผู้ปกครองด้วยคำถามเดียวกัน บางคำตอบได้ไม่ตรงกัน ทำให้ทีมวิจัยต้องทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในเด็กนักเรียนเพื่อยืนยันผล

ข้อเสนอแนะ จากผลการศึกษาที่ได้ จะนำไปวางแผนโครงการส่งเสริมสุขภาพช่องปาก และ ทรนงค์การไม่สูบบุหรี่ในบ้าน โดยจัดทำโครงการ ทรนงค์บ้านปลอดบุหรี่ เพื่อช่วยให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรงและสุขภาพช่องปากดี และยังช่วยให้ผู้ปกครอง ลด เลิกการสูบบุหรี่ ส่งผลให้ทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพดียิ่งขึ้น

สรุปผล

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับวิตามินหรือมือสองในบ้านกับการเกิดฟันผุในฟันแท้ในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาในเขตเทศบาลบ้านเบ็ด จังหวัดขอนแก่น เมื่อควบคุมตัวแปรกวนแล้วพบว่า นักเรียนที่ได้รับวิตามินหรือมือสองในบ้านเป็นเวลา > 10 ปีขึ้นไปมีโอกาสเกิดฟันผุในฟันแท้มากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับวิตามินหรือมือสองในบ้านเป็นเวลา 0-5 ปี คิดเป็น 3.50 เท่า (95% CI= 1.19-10.24)

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการโรงเรียนคุณครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และผู้ปกครองของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านเปิด ได้แก่ โรงเรียนบ้านเปิด โรงเรียนบ้านโคกพันโงง โรงเรียนบ้านคำไฮหัวทุ่ง ประชาบารุง โรงเรียนบ้านหนองขามประชาบารุง และโรงเรียนบ้านกอกทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. สุทัศน์ รุ่งเรืองหิรัญญา และ รณชัย คงสกนธ์. พิษภัยและการรักษาโรคติดบุหรี่. กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2552.
2. Scientific Committee on Tobacco and Health (SCOTH). Second hand smoke: review of evidence since 1998. Update of evidence on health effects of second hand smoke. London: Department of Health Press, 2004.
3. ยุวลักษณ์ ชันอาสา. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่และไม่สูบบุหรี่ของนักเรียนหญิงในมัธยมศึกษาตอนปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) วิชาเอกสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์ บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหิดล, 2541.
4. มุลนิธิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ควันบุหรี่มือสองภัยจากบุหรี่ที่เรา ไม่ได้สูบบุหรี่. เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม, 2554 จาก <http://www.thaihealth.or.th>.
5. Nirmala CJ, Hemanth T, Murthy NS. Oral cancer and tobacco: a case control study in southern India. *Int J Community Med Public Health* 2017;4:4706-11.
6. Ueno M, Ohara S, Sawada N, Inoue M, Tsugane S, Kawaguchi Y. The association of active and secondhand smoking with oral health in adults: Japan public health center-based study. *Tobacco Induced Diseases* 2015;13:19. doi:10.1186/s12971-015-0047-6.
7. Aligne CA, Moss ME, Auinger P, Weitzman M. Association of pediatric dental caries with passive smoking. *JAMA* 2003; 289: 1258-64.
8. Al-Homaidhi MA. Passive smoking and dental caries in children: A review. *J Middle East North Afr Sci* 2017;3:20-3.
9. Lindemeyer RG, Baum RH, Hsu SC, Going RE. In vitro effect of tobacco on the growth of oral cariogenic streptococci. *J Am Dent Assoc* 1981;103:719-22.
10. Edwards K, Braun KM, Evans G, Sureka AO, Fan S. Mainstream and sidestream cigarette smoke condensates suppress macrophage responsiveness to

- interferon gamma. *Hum Exp Toxicol* 1999;18:233-40.
11. Strauss RS. Environmental tobacco smoke and serum vitamin C levels in children. *Pediatrics* 2001; 107:540-2.
  12. Avsar A, Darka O, Topaloglu B, Bek Y. Association of passive smoking with caries and related salivary biomarkers in young children. *Archives of Oral Biology* 2008;53:969-74.
  13. นิตยา พวงราช. อิทธิพลของเงินค่าขนมที่มีต่อปริมาณฟันผุ ถอน อุด ในเด็กอายุ 12 ปี โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 2556: 34-35.
  14. รายงานผลการดำเนินโครงการทันตกรรมโรงเรียนบ้านโคกพันโปง ปี พ.ศ.2560. ขอนแก่น : ภาควิชาทันตกรรมชุมชน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2560.
  15. รายงานผลการดำเนินโครงการทันตกรรมโรงเรียนบ้านบ้านขามประชาบำรุง ปี พ.ศ. 2560. ขอนแก่น : ภาควิชาทันตกรรมชุมชน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2560.
  16. สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย. รายงานผลการสำรวจ สภาวะสุขภาพช่องปากแห่งชาติ ครั้งที่ 8 ประเทศไทย พ.ศ. 2560. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์กรสงเคราะห์ ทหารผ่านศึก, 2561.
  17. World Health Organisation. *Oral Health Survey, Basis Methods*. 4th ed. Geneva: WHO; 1997.
  18. Nayani AA, Iqbal R, Azam SI, Khan FR, Khan AH, Janjua N, et al. Association between environmental tobacco smoke and dental caries amongst 5-14 years old children in Karachi, Pakistan. *J Pak Med Assoc* 2018;68:203-9. doi: 8555 [pii]. pmid:29479094.
  19. Tanaka K, Miyake Y, Arakawa M, Sasaki S, Ohya Y. Household smoking and dental caries in schoolchildren: the Ryukyus Child Health Study. *BMC Public Health* 2010;10: 335 doi:10.1186/1471-2458-10-335.
  20. Goto Y, Wada K, Konishi K, Uji T, Koda S, Mizuta F, et al. Association between exposure to household smoking and dental caries in preschool children: a cross-sectional study. *Environ Health Prev Med* 2019;24:9. doi: 10.1186/s12199-019-0764-1.
  21. Velasco SRM, Bastos RDS, Silva RM, Navarro MFL. Association between presence of enamel defects, dental caries and socioeconomic conditions on Brazilian children. *Pesq Bras Odontoped Clin Integr* 2018;18:e3727.